

Bolalar diqqatini o‘yinlar orqali rivojlantirish.

Burxonova Laylo Xurshid qizi

Samarqand davlat universitetining

Kattaqo‘rg‘on filiali.

***Annotatsiya.** Maqolada biz yoshdagi bolalarda diqqatni rivojlantirishda o‘yin faoliyatini ahamiyati haqida ma‘lumot berdik.*

***Kalit so‘zlar:** o‘yin, nutq, qoida, harakat, ijtimoiy ta‘sir, munosabat, didaktik o‘yin, harakatli o‘yin.*

O‘yin doim haqiqiy hayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy hayot o‘zgarishi bilan uning mazmuni ham o‘zgaradi. O‘yin ma‘lum maqsadga ko‘ra yo‘naltirilgan ongli faoliyat bo‘lib, uning mehnat bilan ko‘p umumiyliigi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga xizmat qiladi. O‘yin faoliyati asosida bolada o‘quv faoliyati rivojlanadi. Shuning uchun bolalarning o‘yin faoliyatini rivojlantirishga ahamiyat berishimiz kerakdir.

Bola hech qachon jim o‘ynamaydi, bitta o‘zi o‘ynasa ham u o‘yinchoq bilan gaplashadi, o‘zi tasvirlayotgan qahramon bilan muloqot o‘rnatadi, onasi, bemor, shifokor xullas hammani o‘rniga o‘zi gapiradi. So‘z obrazning yaxshiroq ochilishiga yordam beradi.

Nutq o‘yin jarayonida juda katta ahamiyatga egadir. Nutq orqali bolalar fikr almashadi, o‘z his-tuyg‘u, kechinmalarini o‘rtoqlashadi. So‘z bolalar o‘rtasida do‘stona munosabatlar o‘rnatilishiga, tevarak-atrofdagi hayot voqealari va faktlariga bir xilda munosabatda bo‘lishga yordam beradi. Bolalarning o‘zi yaratgan o‘yindan kelib chiqadigan yoki kattalar tomonidan taklif etilgan o‘yinning g‘oyasi, mazmuni, o‘yin harakatlari, rollar, o‘yin qoidalari uning tuzilishini tashkil etuvchi qirralardir.

O‘yin bola uchun haqiqiy hayotdir. Agar tarbiyachi bolalar o‘yinini oqilona tashkil eta olsagina u ijobiy natijalarga erishishi mumkindir. A.P. Usova shunday degan edi: «Bolalar hayoti va faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish — ularni to‘g‘ri tarbiyalash demakdir. Bolalarni tarbiyalashning o‘yin shakli shuning uchun ham samarali natija beradiki, o‘yinda bola yashashni o‘rganmaydi, balki ovoz hayoti bilan yashaydi».

O‘yin tanlay bilish ham muhim ahamiyatga egadir. O‘yin bilan ta’lim o‘rtasidagi bog‘liqlik bola ulg‘aygan sari o‘zgarib boradi. Kichik guruhda o‘yin ta’lim berishning asosiy shakli hisoblansa, katta guruhga borganda esa mashg‘ulotlarda ta’limning roli ortadi. Tayyorlov guruhiga borganda bolalarning o‘zlarida maktabdagi o‘qishga ishtiyoq uyg‘onib qoladi. Ammo bolalar uchun o‘yinning qadri yo‘qolmaydi, balki mazmuni o‘zgaradi. Endi bolalarni ko‘proq fikriy faollikni talab etuvchi o‘yinlar, sport tarzidagi (musobaqa jihatlari bor) o‘yinlar qiziqтира boshlaydi.

O‘yin bola shaxsini tarbiyalashning asosiy vositasidir. O‘yin orqali bolalar kattalarning mehnat tajribasini, bilim, malaka va ko‘nikmalari harakat usullarini, axloq normalari va qoidalarini, mulohaza va muhokamalarini egallab oladilar. O‘yinda bolaning o‘z tengdoshlari va kattalar bilan bo‘ladigan munosabat usullari shakllanadi, his va didlari tarbiyalanadi.

Bolalarning o‘yinda birlashishlari bir necha bosqichga bo‘linadi. Birinchi bosqich bolalarning «yonma-yon» o‘yining shakllanib borishidir. Bu ilk yoshli va kichik guruh bolalariga xosdir. Bunday o‘yinda bolalar o‘rtog‘ining o‘yiniga qiziqish bilan qaraydilar, birga o‘ynab, «yonma-yon» o‘tirganlaridan xursand bo‘ladilar. Bu yoshdagi bolalarning o‘yini kattalar rahbarligida ularning xulqiga ta’sir etish orqali tashkil etiladi.

Ikkinchi bosqichda bolalar o'yin orqali mexanik ravishda birlasha boshlaydilar. Bunday birlashishlar qisqa muddatli bo'ladi. Bu davrga kelib bolalardan kimning qaysi o'yinga qiziqishi aniq bo'la boshlaydi, bir xil bolalar didaktik o'yinga qiziqsalar, ikkinchilari harakatli o'yinni yoqtiradilar, uchinchilariga ijodiy o'yinlar ma'qulroq bo'ladi va h.k. Tarbiyachining vazifasi bolalarni u yoki bu o'yin bilan uzoqroq o'ynashga o'rgatishdir.

Uchinchi bosqichda o'ynovchi bolalar guruhi bir-biriga do'stona munosabat va o'zaro yoqtirish orqali birlashadilar. Birga o'ynovchilar soni ko'p bo'lmasa-da, bolalar qiziqib o'ynaydilar. Bu davrga kelib bir-birlariga baho berish umumiy talabi yuzaga keladi. Bu bosqichda tarbiyachi bolalarning o'yinda birlashishlarining axloqiy asosini yuzaga keltirishi, ularda o'zaro yordam, o'rtoqlik, do'stlik munosabatlarini shakllantirishi lozimdir. Bolalar bog'chasida bolalarning uyushgan, qiziqarli va mazmunli hayotini ta'minlash uchun yosh guruhlarida rang-barang o'yinlardan foydalanish zarurdir. Ijodiy o'yinlar qoidalarining ichki, yashirin tabiati bolaga harakat qilishi uchun katta erkinlik yaratadi; uning o'ynayotgan jamoa oldidagi vazifasi tayyor qoidali o'yinlar mazmuniga nisbatan noaniqroq bo'ladi. Bu o'ynovchiga suyujetni osonlik bilan o'zgartirish, qo'shimcha rollar kiritish imkonini beradi. Ijodiy o'yinlar bolalarda katta qiziqish uyg'otadi va ularga ulkan ta'sir ko'rsatadi, biroq bolalar hayotini tashkil qilishda faqat shu o'yinlardan foydalanish xato bo'ladi.

Bolalar diqqatini rivojlantirishda o'yinlarni uchta asosiy guruhga ajratish mumkin.

1. Didaktik –bolalar dunyoqarashini kengaytirish, bilish faoliyatini tashkil etish, bilimlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatish, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish.

2. Tarbiyaviy –mustaq illik va irodani tarbiyalash, axlaqiy-estetik sifatlarni shakllantirish hamkorlikda ishlashga o‘rgatish.

3. Rivojlantiruvchi-diqqat, xotira, nutq, tafakkurni rivojlantirish, taqqoslashga, tahlil qilishga o‘rgatish. O‘quv faoliyatiga bo‘lgan qiziqishni rivojlantirish. O‘yinlarni o‘tkazishga qo‘yiladigan talablar:

- o‘yinlarni tanlashda bolaning yosh xususiyatlarini inobatga olish;
- maqsadni aniq belgilash;
- o‘yinlarni bosqichma-bosqich amalga oshorish yo‘llarini ishlab chiqish;
- o‘yin jarayoniga barcha bolalarni jalb etish;
- o‘yindagi individuallashtirish va guruhlash tamoyillarini hisobga olish;(didaktik
- o‘yinlar, so‘z o‘yinlari, qoidalari-harakatli, ijodiy-ixtiyoriy, mazmunli-rangli
- o‘yinlarda)
- bolalar fikrlashi uchun sharoitlar yaratish;
- bola erishgan yutuqlarni e‘tiborga olish, ularni rag‘batlantirish;

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, bolalarni diqqatini rivojlantirishda ijodiy va rolli o‘yinlar alohida ahamiyatga egadir. Bu turdagi o‘yinlarning quyidagi xususiyatlari mavjud. O‘yin jarayonida bola atrofdagi insonlar hayotini, hamda aks ettirishi mumkin. Bu uning ijtimoiylashuvi jarayoniga samarali ta’sir ko‘rsatadi. Olgan bilimlarini, o‘rgangan narsalarini amalda qo‘llash, mashq qilish imkoniga ega bo‘ladi. Buning natijasida bolaning ongi, bilish qobiliyati, tafakkuri rivojlanadi. Jamoa bo‘lib tashkil etilgan o‘yinda uning barcha a‘zolari o‘rtasida o‘zaro munosabatlar o‘rnatiladi. Bu hurmat qilishga hamda o‘zining mustaqil fikriga ega bo‘lishga o‘rgatadi. Bolalarni har tomonlama rivojlantirish bilan birga, o‘yin qoidalari ham takomillashib boradi. Tarbiyachi bolalarning qiziqishlari, intilishlariga qarab, o‘yinga ma’lum bir o‘zgartirishlar kiritishi maqsadga muvofiqdir. Tarbiyachi bolalar

faoliyatini boshqaradi, ya'ni ularni o'yin mazmuni bilan tanishtirib, faol va mustaqil harakatlar bajarishga undaydi, qoidalarining to'g'ri bajarilishini nazorat qiladi. Bunday qoidalar (qachon va qayerda, qanday haraklarni bajarish, birgalikda ishlash, qiziqarli bo'lgan rollarni navbat bilan bajarish va hokazo) ishtirokchilarning munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, ayrim o'yinlarda bolalar berilgan topshiriqni birgalikda bajarishlari kerak bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Maktabgacha yoshdagi bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim asoslari -F. N. Vaxobova, SH. B. Nabixanova, D. Karimova-Toshkent-2015
2. Илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйилган Davlat talablari. – Toshkent, 2018 у.
3. “Илк қадам” Давлат укув дастури-Т. 2018 й
4. Uzbekistan. Uluchshenie sistemy doshkol'nogo obrazovaniya i vospitaniya-Vsemirnyy bank-2013 у.